

فصلنامه علمی پژوهشی دانش سرمایه‌گذاری
سال پنجم / شماره نوزدهم / پاییز ۱۳۹۵

تحلیل اقتصادی امکان اعمال مالیات بر سپرده‌های بانکی

علیرضا عرفانی

دانشیار دانشگاه سمنان

حمیدرضا کردلوئی

استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد اسلامشهر و عضو پیوسته انجمن مهندسی مالی ایران

اسماعیل شمسیان

دانشجوی دکتری اقتصاد پولی دانشگاه سمنان و رئیس دایره برنامه‌ریزی بانک سینا (نویسنده مسئول)

تاریخ دریافت: ۹۴/۸/۶ تاریخ پذیرش: ۹۴/۱۰/۲۹

چکیده

طی سال‌های اخیر بحث اعمال مالیات بر سپرده‌ها یا سود آن‌ها بارها مطرح و هر بار در نشریات و خبرگزاری‌ها به شدت مورد حمله قرار گرفته است. این انتقادات و مخالفت‌ها اگر چه از پشتوانه علمی و تجربی برخوردار نیستند لیکن همواره باعث مسکوت شدن موضوع و تکذیب سریع اصل مسأله توسط مسوولین شده است. منتقدین این طرح منفی بودن نرخ سود حقیقی سپرده‌های بانکی طی سال‌های اخیر و منفی‌تر شدن آن در صورت اعمال مالیات بر سپرده‌ها را عامل گریز سرمایه‌ها از سیستم بانکی و هجوم به بازارهای غیرمولد می‌دانند.

این تحقیق بر اساس تحلیل و بررسی نظری موضوع، ابتدا دلایل اخذ مالیات را بیان و با دلایل متقن لزوم اخذ مالیات از سپرده‌های بانکی را بیان می‌کند. سپس به بررسی دلایل منتقدین پرداخته و با رد انتقادات آن‌ها بر آن تأکید می‌نماید.

این مقاله ضمن اثبات ضرورت و سهل‌الوصول بودن مالیات بر سپرده‌ها، فرار سرمایه‌ها و سپرده‌ها از سیستم بانکی را رد می‌کند. در این پژوهش پول مانند خون در بدن موجود زنده و سیستم مالی خصوصاً بانک‌ها همانند دستگاه گردش خون فرض شده و بیان می‌دارد که تنها زمانی سرمایه‌ها از بانک‌ها خارج می‌شوند که افراد پول را امحاء یا کنز نموده یا از کشور خارج کنند.

واژه‌های کلیدی: مالیات، سپرده، سود، پول، سیستم بانکی.

۱- مقدمه

امکان اخذ مالیات از سپرده‌های بانکی طی سالهای اخیر بارها مطرح گردیده است. اما این بحث صرفاً در سطح تحلیل و اظهارنظر در خبرگزاری‌ها باقی مانده و هیچگاه در فضای دانشگاهی کشور به صورت جدی مورد کنکاش و تحلیل قرار نگرفته است. طی این مدت تمامی اظهارنظرهای ژورنالیستی بر علیه وضع مالیات بر سپرده یا سود سپرده‌ها بوده و سرانجام با تکذیب رسمی دستگاه‌های مسؤول از جمله سازمان امور مالیاتی به بوته فراموشی سپرده شده است.

عمده‌ترین دلایل مخالفت با اعمال مالیات بر سپرده‌ها، امکان فرار سپرده‌ها از بانک‌ها و سرازیر شدن آن‌ها به بازارهای سفته‌بازی دیگر همچون زمین، مسکن، طلا و ارز عنوان شده لیکن برخی دیگر منفی بودن نرخ سود واقعی سپرده‌ها یعنی پایین‌تر بودن نرخ سود سپرده‌ها از نرخ تورم را مطرح نموده و فضای اقتصاد کشور را جهت اجرای این سیاست مساعد تشخیص نمی‌دهند. به هر حال از آنجا که هر از چند گاهی موضوع مالیات بر سپرده‌ها از منبع نامشخصی مطرح شده لیکن تنها در فضای مطبوعاتی کشور به شدت به آن حمله و در آخر با تکذیب رسمی مقامات مسوول خاتمه می‌یابد؛ این تحقیق در پی امکان‌سنجی و تحلیل دقیق‌تر این مسأله در فضای علمی و دانشگاهی کشور می‌باشد. این مقاله، تحقیقی تحلیلی و بنیادی بوده و امید است فتح بایی در جهت ورود اساتید و نظریه‌پردازان کشور به این مبحث بسیار مهم و حساس امروز کشور باشد.

۲- مبانی نظری و مروری بر پیشینه پژوهش

۲-۱- مبانی نظری

امروزه ضرورت وجود دولت کاملاً مورد قبول واقع شده و همگان بر این عقیده هستند که جهت حمایت از جان و مال جامعه در مقابل دشمنان، ایجاد نظم و اعمال قانون و جلوگیری از تجاوز افراد به حقوق یکدیگر و فراهم نمودن کالاهای عمومی، وجود دولتی مقتدر و قانونمند لازم و ضروری می‌باشد (پژویان، ۱۳۷۵). البته این نیاز در مدل‌های دیگر همچون نظریه دولت-رفاه اجتماعی حتی بیشتر و انتظارات از دولت به مراتب وسعت بیشتری می‌یابد (فرج‌وند، ۱۳۹۰). لذا در تمامی تعاریف و نظریه موجود در رابطه با دولت می‌باید درآمدهایی برای آن در نظر گرفته شود. عمده‌ترین و مهم‌ترین درآمدی که دارای پیامدهای منفی اجتماعی کمتر و مثبت بیشتری باشد، درآمدهای مالیاتی است.

مالیات «سهمی است که به موجب اصل تعاون ملی در حدود قوانین، هر یک از سکنه کشور باید از ثروت و درآمد خود برای تأمین هزینه‌های عمومی و حفظ مصالح کشور به قدر توانایی خود به خزانه دولت بدهند» (جعفری لنگرودی، ۱۳۸۰)؛ این مبالغ اجباری و غیرقابل برگشت بوده (یاسینی، ۱۳۸۵) و برای حفظ و امنیت بقیه دارایی (مالکی مقدم و عباسی، ۱۳۸۲) از کلیه اشخاص حقیقی و حقوقی و موسسات و شرکت‌های دولتی و خصوصی (مظفری، ۱۳۸۷) به وسیله اهرم‌های اداری و اجرایی دولت وصول می‌شود (رنگریز و خورشیدی، ۱۳۸۵).

روش‌های چندی برای طبقه‌بندی مالیات‌ها معرفی شده‌اند لذا به طور کلی مالیات را به دو گروه عمده مالیات‌های مستقیم و غیرمستقیم تقسیم‌بندی می‌کنند. مالیات مستقیم، همچون مالیات بر درآمد و مالیات بر دارایی، مستقیماً از خود مؤدی وصول میشود؛ لیکن در مالیات غیرمستقیم، اگر چه ظاهراً از شخصی که مؤدی محسوب می‌شود، اخذ می‌گردد، ولی در نهایت و به صورت غیرمستقیم به مؤدی واقعی یعنی مصرف‌کننده تحمیل می‌شود. این نوع مالیات با هزینه تولید و عرضه جمع و نهایتاً از مصرف‌کننده نهایی دریافت می‌گردد (مجیبی‌فر، ۱۳۹۰).

در این تحقیق مالیات بر سپرده‌های بانکی به عنوان مالیات بر دارایی و مالیات بر سود سپرده‌های بانکی به عنوان مالیات بر درآمد مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

۲-۲- اصول اقتصادی حاکم بر مالیات

برای تعیین و وصول مالیات، اقتصاددانان کلاسیک و غیرکلاسیک اصولی را تبیین نموده‌اند تا بر اساس آن قوانین به اجرا درآید. این اصول حاصل ترکیب اخلاق، سیاست و اقتصاد است که هدف آن استحکام بنیان‌های اجتماع و افزایش توانایی دولت و جامعه در مسیر توسعه و افزایش ثروت می‌باشد. این اصول به صورت زیر معرفی شده‌اند (مجیبی‌فر، ۱۳۹۰):

الف) اصل عدالت: این اصل مبین این است که اولاً مالیات باید به صورت عادلانه بین مؤدیان توزیع شود. یعنی هرکس متناسب با توانایی پرداخت خود مالیات بپردازد. به طور مثال مالیات‌های سنگین بر اشخاص مفلس یا بیکار صحیح به نظر نمی‌رسد. ثانیاً همه کسانی که در شرایط مالی یکسان قرار دارند، باید مالیات برابر بپردازند. ثالثاً مالیات عادلانه باید از آحاد افراد جامعه وصول گردد و تبعیضی بین افراد در مورد پرداخت مالیات اعمال نشود. البته این امر مانع اعمال معافیت‌ها، بخشودگی‌ها و تخفیف‌های مالیاتی در مورد افراد ناتوان و کم-بضاعت و یا در راستای سیاست‌های اقتصادی نخواهد بود. در مجموع رعایت این اصل تشویق مؤدیان، رضایتمندی و مشارکت آن‌ها در پرداخت مالیات را سبب خواهد شد.

ب) اصل سهولت: زمان، مکان و شرایط وصول مالیات از مؤدیان باید بهینه بوده به طوری که هم برای مؤدیان مالیاتی و هم برای اداره مالیاتی کمترین زحمت و دشواری را در پی داشته باشد (پیرنیا، ۲۵۳۵ شاهنشاهی). لذا این اصل به دنبال کسب رضایت نسبی افراد و حداقل نمودن فشار جهت پرداخت مالیات است (رنگریز و خورشیدی، ۱۳۸۵).

ج) اصل اطمینان: طبق این اصل، مؤدیان به صحت و دقت عمل مأموران دستگاه مالیاتی اطمینان دارند. لذا در متن قوانین مربوطه، می‌بایست کلیه امور از قبیل میزان، مأخذ، زمان و طریقه پرداخت آن، اشخاص مشمول مالیات، بخشودگی‌ها و ... کاملاً مشخص شده باشند. عدم رعایت این اصل ممکن است باعث تجاوز و تعدی برخی مأموران مالیاتی به حقوق مؤدیان، شیوع رشوه‌خواری و رشد فساد در دستگاه مالیاتی شود (رنجبری و بادامچی، ۱۳۸۷).

د) اصل صرفه‌جویی: طبق این اصل که به اصل بازده (راندمان) نیز معروف است، باید با کمترین هزینه اداری و اجرایی، بیشترین میزان مالیات وصول شود (مظفری، ۱۳۸۷). لذا با کاهش هزینه‌های تشخیص و وصول مالیات، بالاترین مبلغ عاید خزانه خواهد شد (مجیبی‌فر، ۱۳۹۰).

ه) اصل شخصی ساختن مالیات: طبق این اصل برای تعیین میزان مالیات قابل وصول از مؤدی باید به خصوصیات وی مانند وضعیت زندگی، شیوه‌های کسب و کیفیت درآمد وی نیز توجه شود. مثلاً میزان عائله‌مندی و بار تکفل وی می‌تواند در تخفیفات وی مؤثر باشد یا می‌توان از مؤدیانی که درآمدشان حاصل به کار بستن سرمایه و تحمل زحمت کمتر است، مالیات بیشتری نسبت به مؤدیانی که درآمدشان ناشی از کار و تحمل سختی‌های بیشتر است، اخذ گردد (مجیبی‌فر، ۱۳۹۰). این اصل و اصول بعدی نتیجه تغییر و تحولات در تفکر غالب بر علم اقتصاد و دانشمندان آن است که مسائل اجتماعی، توزیع درآمد و عدالت توزیعی را بیشتر مدنظر قرار می‌دهند.

و) اصل دخالت: این اصل بی‌طرفی مالیات‌ها را نقض کرده و استفاده از ابزار مالیات برای اعمال سیاست‌های مالی و هدایت اقتصاد به مسیر مورد نظر را مجاز شمرده است. به طور مثال دولت‌ها می‌توانند با افزایش مالیات گروهی خاص، فعالیت آن‌ها را محدود و با بخشودگی و معافیت‌هایی باعث رشد بخش‌های دیگری گردند.

ز) اصل تصاعدی بودن نرخ مالیات: با توجه به اینکه مطلوبیت نهایی هر واحد پولی (درآمد) برای افراد پردرآمد کمتر از افراد کم‌درآمد است، با اخذ مالیات یکسان از آن‌ها، فرد پردرآمد مطلوبیت کمتر و فرد کم‌درآمد مطلوبیت بیشتری از دست خواهد داد. لذا گروهی از دانشمندان، مالیات‌های نسبی مثلاً ۱۰٪ برای همه سطوح را عادلانه ندانسته و به نرخ‌های تصاعدی مالیات برای سطوح بالای درآمدی اعتقاد دارند.

ح) اصل بهای خدمات: طبق این اصل مالیات‌ها باید به نسبت استفاده‌ای که اشخاص از خدمات دولتی می‌کنند، بین آن‌ها توزیع شود. هزینه‌های دولت جهت حفظ و اداره کشور صرف شده و مسلماً افرادی که دارایی‌ها و درآمد بیشتری دارند، منافع بیشتری از آن خواهند داشت. لذا مالیات نیز باید به نسبت منافع آن‌ها تقسیم شود؛ چرا که مالیات اخذ شده معادل بهای خدماتی است که دولت برای آن‌ها انجام داده است (پیرنیا، ۲۵۳۵ شاهنشاهی). البته محاسبه دقیق این منافع میسر نیست ولی این امر باعث تعطیلی این اصل نخواهد شد.

۲-۳- تأثیر مالیات بر پس‌انداز ملی

کميجانی و عسکری موضوع زکات یا همان مالیات اسلامی بر سپرده‌های پس‌انداز را بررسی نموده و از بین نظریاتی همچون (۱) وضع زکات بر سرمایه و پول را کد موجب تشویق سرمایه‌گذاری و رشد اقتصادی می‌شود. (۲) وضع مالیات بر پس‌اندازها، موجب کاهش سرمایه‌گذاری و کاهش رشد می‌گردد. (۳) وضع زکات در کوتاه‌مدت، موجب کاهش پس‌انداز می‌گردد، ولی در بلندمدت زکات گیرندگان خود پس‌انداز کننده و زکات‌گیرنده می‌شوند. نظریات (۱) و (۳) را پذیرفته‌اند. (کميجانی و عسکری، ۱۳۸۳)

برای بررسی بیشتر این نظریه کفایست تفاوت پس‌انداز افراد و پس‌انداز کل جامعه را در نظر گرفت. اگر زکات یا مالیات بر سپرده‌ها و پس‌اندازهای افراد وضع شود، در وهله اول به نظر می‌رسد پس‌انداز کاهش یافته

ولی در این مرحله تنها یک انتقال ساده از حساب اشخاص به حساب دولت صورت گرفته و دولت ممکن است آن را مصرف یا پس‌انداز کند. یعنی می‌تواند در هزینه‌های جاری یا هزینه‌های عمرانی صرف نماید. هزینه‌های عمرانی دولت کاملاً در حساب سرمایه‌گذاری‌ها ثبت شده و از اجزای پس‌انداز ملی محسوب می‌شود. هزینه‌های جاری نیز لزوماً مصرف نمی‌شود بلکه درصدی از آن دوباره در حساب‌های پس‌انداز افرادی که به دولت خدمات ارائه داده‌اند رسوب می‌نماید. بنابراین به طور قطع نمی‌توان از کاهش سطح پس‌انداز ملی در صورت اخذ مالیات از سپرده‌های پس‌انداز صحبت نمود. البته در بلندمدت همانگونه که نویسندگان معتقدند، زکات موجب افزایش پس‌انداز و زکات خواهد شد.

۳- یافته‌های پژوهش

۳-۱- پیشنهاد اعمال مالیات بر سپرده و سود سپرده

دولت می‌تواند با توجه به اصل تعاون ملی و مشارکت همگانی در تأمین هزینه‌های دولت و کمک به پیشبرد اهداف عالی آن، بر سپرده‌ها به عنوان دارایی یا بر سود سپرده‌ها به عنوان درآمد، مالیات وضع نماید. این مالیات-ها می‌توانند طبق اصل عدالت از کلیه سپرده‌گذاران البته با توجه به ملاحظاتی مانند بخشودگی در مبالغ پایین یا معافیت گروه‌های خاصی از سپرده‌ها مانند وجوه اداره شده یا سپرده‌های قرض‌الحسنه، اخذ شوند. با گسترش سیستم‌های بانکداری متمرکز (Core Banking) و استفاده از نرم‌افزارهای پیشرفته بانکی اگر با تبعیت بانک‌ها از قانون و اجرای آن همراه شود، محاسبه و وصول این مالیات‌ها یکی از ساده‌ترین انواع وصول خواهد بود. لذا به راحتی اصول سهولت و صرفه‌جویی محقق خواهد شد. همچنین اگر نرم‌افزارهای بانکی جهت محاسبه خودکار مالیات و واریز آن به حساب سازمان امور مالیاتی تعدیل گردند، عملاً مشکل رشوه‌خواری، فساد و اعمال نظر شخصی نیز از بین رفته و اصل اطمینان تأمین خواهد شد. این نرم‌افزارها حتی با تکمیل پایگاه‌های داده خود اصل شخصی‌سازی مالیات‌ها و تصاعدی بودن نرخ مالیات‌ها را نیز می‌توانند اجرایی نمایند. به طور مثال افراد تحت تکفل فرد را می‌توان از پایگاه ثبت احوال یا پایگاه‌های دیگر استعلام نمود و بدین ترتیب تخفیفات خاصی برای افراد قائل گردید. ضمناً با جستجو در پایگاه سازمان امور مالیاتی می‌توان میزان درآمد اشخاص از منابع دیگر درآمدی را یافته و بر اساس همه آن‌ها، مالیات‌های تصاعدی برقرار نمود. از آنجا که نظام بانکی کشور توسط دولت رهبری و نظارت می‌شود و عملاً با توجه به حضور بانک‌های دولتی و حمایت‌های پنهان و پیدای دولت از نظام بانکی که مستقیماً بر حفظ و نگه‌داری دارایی‌های آن و حمایت قانونی و حقوقی مترتب بر منافع سپرده‌گذاران تاکید دارد؛ لذا صاحبان این منافع عظیم می‌بایست طبق اصل بهای خدمات، حقوق دولت را از طریق پرداخت مالیات ایفاء نمایند. عمده‌ترین مخالفت‌ها از سوی برخی اقتصاددانان کشور که بعضاً در روزنامه‌ها مصاحبه یا قلم‌فرسایی نموده‌اند مربوط به اصل دخالت است که در قسمت‌های بعد مفصلاً به آن پرداخته خواهد شد.

۳-۲- اصل دخالت و مالیات بر سپرده‌ها و سود آن‌ها

در حال حاضر و طبق بند ۲ ماده ۱۴۵ قانون مالیات‌های مستقیم، سپرده‌های بانکی و سود آن‌ها با هدف جذب منابع مردمی، افزایش پس‌انداز ملی و جهت‌دهی مناسب منابع بانکی برای افزایش تولید ملی و دستیابی به استقلال اقتصادی، معاف از مالیات می‌باشند.

به عقیده مخالفین اعمال مالیات بر سپرده‌ها، تصویب این قانون باعث افزایش نگرانی صاحبان پس‌انداز در بانک‌ها و خروج سپرده‌های آن‌ها خواهد شد. زیرا بسیاری از سپرده‌گذاران، تحت تأثیر واقعیت‌های اقتصادی کشور و با این استدلال که تناسبی میان سود دریافتی از بانک‌ها و تورم وجود ندارد، نگران کاهش ارزش ذاتی پس‌اندازهای خود هستند. لذا در صورت تصویب قانونی مبنی بر دریافت مالیات از سپرده‌های بانکی، خروج پس‌اندازهای مردم از سیستم بانکی، به هم خوردن تعادل میان منابع و مصارف بانک‌ها، افزایش سفته‌بازی و سوداگری در بازار ارز و طلا و بازارهای غیرشفاف پولی و مالی و دامن زدن بیشتر به بی‌انضباطی‌های اقتصادی در وضعیت فعلی کشور را موجب خواهد شد (سایت اقتصاد آنلاین، ۱۳۹۱).

در جایی دیگر عنوان می‌گردد:

"با بالا رفتن نرخ تورم، خانوارها هر چه بیشتر به خارج کردن پس‌اندازها از نظام بانکی و سرمایه‌گذاری در بازارهای سرمایه غیرمولدی، همچون طلا و ارز تشویق می‌شوند. در این شرایط، در حالی که تلاش دلسوزان برای قانع کردن سیاست‌گذاران به ایجاد هماهنگی میان نرخ سود سپرده‌ها با نرخ تورم است، سیگنال‌هایی همانند اخذ مالیات بر سپرده‌های بانکی، تعجب‌برانگیز است. در حال حاضر، مردم بابت سپرده‌گذاری در بانک‌ها جریمه می‌شوند، زیرا ارزش دارایی آنها به مرور زمان کاسته می‌شود؛ بنابراین چه توجیهی می‌تواند برای اخذ مالیات بر سپرده‌های بانکی وجود داشته باشد؟" (سایت تبیان، ۱۳۹۱)

گزاره‌های بالا مبتنی بر این است که سپرده‌گذاری اشخاص در بانک‌ها کاملاً وابسته به نرخ حقیقی سود سپرده‌های بانکی بوده و در صورت منفی شدن آن و زیان سپرده‌گذاران از این بابت، آن‌ها واکنش نشان داده و وجوه خود را از بانک‌ها خارج می‌کنند؟ در اینجا دو سؤال مطرح خواهد شد.

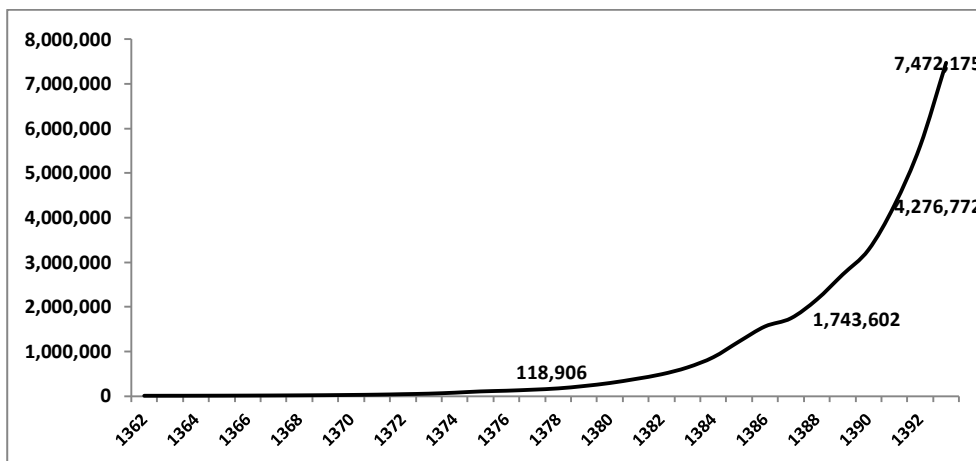
اول اینکه آیا واقعاً سپرده‌گذاران به طور قطعی یا حتی نسبی به منفی بودن نرخ سود واقعی سپرده‌ها واکنش نشان می‌دهند؟

دوم در صورت خروج سپرده‌ها از بانک، مقصد بعدی آن‌ها کجاست؟

در ادامه و در بخش‌های بعد کمی مفصل‌تر به این دو سؤال پرداخته خواهد شد.

۳-۳- نرخ سود واقعی سپرده‌ها و واکنش سپرده‌گذاران

طبق نمودار زیر حجم سپرده‌های بانکی طی سال‌های گذشته همواره رو به افزایش بوده است. البته دلیل اصلی آن اعتماد صاحبان وجوه به سیستم بانکی و اطمینان از در امان بودن سپرده‌ها از هر نوع تعدی و تجاوز بوده است.

حجم سپرده‌های سیستم بانکی کشور (میلیارد ریال)

منبع: بانک مرکزی ج.ا.ا.

لازم به ذکر است حجم سپرده‌های سرمایه‌گذاری که هدف عمده صاحبان آن‌ها کسب سود و درآمد می‌باشد نیز علی‌رغم منفی بودن نرخ سود حقیقی سپرده‌ها طی سالیان متمادی همواره رو به افزایش بوده است. یعنی علی‌رغم بیشتر بودن نرخ تورم از نرخ سود سپرده‌ها و کاهش ارزش واقعی سپرده‌های افراد، آن‌ها همچنان به سپرده‌گذاری در بانک‌ها ادامه می‌دهند. این امر نشان دهنده عدم واکنش صاحبان سپرده‌ها به متغیرهای واقعی اقتصاد است. برای توجیه این مسأله لازم است کمی بیشتر پیرامون انگیزه افراد از نگهداری وجوه خود نزد بانک تأمل نمود.

به طور کلی و با کمی اغماض می‌توان سه گروه با سه انگیزه تقریباً متفاوت که اقدام به سپرده‌گذاری نزد بانک‌ها می‌نمایند را شناسایی کرد. گروه اول افرادی هستند که وجوه خود را در سپرده‌های پس‌انداز قرض‌الحسنه نگهداری می‌نمایند. این افراد اغلب با انگیزه خیرخواهانه و کمک به نیازمندان و یا در سطح بعدی شرکت در قرعه‌کشی این حساب‌ها و برنده شدن اقدام به سپرده‌گذاری می‌نمایند. این گروه سودی دریافت ننموده و به هیچ وجه نگران کاهش یا افزایش نرخ سود اسمی یا واقعی سپرده‌های خود نخواهند بود زیرا از ابتدا انگیزه آن‌ها غیر از این بوده است.

گروه دوم افراد شاغل و صاحبان کسب‌وکار هستند که اغلب از حساب‌های دیداری مانند جاری قرض‌الحسنه و امثالهم استفاده می‌نمایند. این افراد از این حساب‌ها به عنوان ابزار کار خود و تسریع در روند حرکت وجوه و در صورت لزوم یاری خواستن از بانک همانند اخذ ضمانت‌نامه بانکی یا گشایش اعتبارات اسنادی استفاده نموده و به ندرت به فکر کسب سود از این سپرده‌ها هستند. البته برخی از این افراد و در زمانی که به وجوه خود نیازی ندارند اقدام به ذخیره آن در سپرده‌های پشتیبان می‌نمایند. این سپرده‌ها کوتاه‌مدت بوده و نرخ سود آن‌ها بسیار ناچیز است بنابراین بهره واقعی آن‌ها نیز منفی می‌باشد. از آنجا که بازدهی کسب‌وکار و پیشه آن‌ها بسیار بیشتر

از نرخ سود سپرده‌های بانکی می‌باشد، انگیزه آن‌ها برای سپرده‌گذاری در حساب‌های سرمایه‌گذاری بسیار اندک است. این افراد اغلب برای گسترش و اداره کسب‌وکار خود به تسهیلات بانکی نیازمندند و بیش از آنکه عرضه‌کننده وجوه باشند، متقاضی وجوه قابل سرمایه‌گذاری در کل اقتصاد کشور هستند.

گروه سوم افرادی هستند که برنامه، انگیزه یا توانایی بکارگیری وجوه خود در کسب‌وکاری را نداشته و عملاً سپرده‌گذاری در حساب‌های سرمایه‌گذاری بهترین گزینه آن‌ها می‌باشد زیرا از بازگشت اصل و فرع سرمایه خود اطمینان داشته و هیچگونه تاخیری نیز در جریان نقدی پیش‌بینی شده به وجود نیامده و سبک زندگی برنامه‌ریزی شده‌ای را برای آن‌ها به ارمغان خواهد آورد. این افراد هر بانکی سود بیشتری به سپرده‌های آن‌ها پرداخت نماید، وجوه خود را در اختیار آن‌ها قرار می‌دهند. حتی در مبالغ بالا امکان چانه‌زنی با بانک‌ها و کسب سودهای ترجیحی نیز برای آن‌ها میسر می‌باشد. این افراد گزینه بهتری از بانک سراغ نداشته و در صورت کاهش شدید نرخ سود بانک‌ها باز هم به آن تمایل خواهند داشت. لذا کسر درصد اندکی مالیات تأثیری در تصمیم آن‌ها نداشته و همچنان سپرده‌های خود در سیستم بانکی را حفظ خواهند نمود.

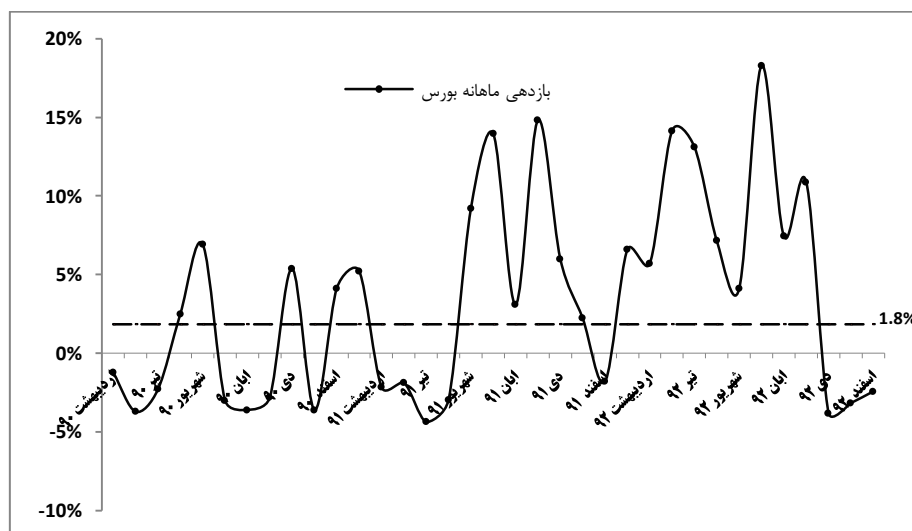
از سوی دیگر، حتی اگر نرخ اسمی سود سپرده‌های بانکی صفر باشد، در یک اقتصاد تورمی همانند اقتصاد ایران، افراد می‌باید وجوه خود را هرچه سریعتر به کالا تبدیل نمایند. اما در زمان در اختیار داشتن وجوه نقد و قبل از عقد قرارداد جدید، بهترین گزینه جهت نگه‌داری وجوه، بانک‌ها می‌باشند. تصور کنید حجم بالای پول و نقل و انتقال و نگه‌داری آن چه مشکلاتی را برای صاحبان آنها ایجاد خواهد نمود. اخبار دزدی از منزل یا کیف قاپی و سرقت‌های مسلحانه همیشه باعث نگرانی صاحبان وجوه بوده لذا همکاری با سیستم بانکی و استفاده از خدمات آن‌ها مانند سپرده‌گذاری در بانک گزینه بسیار مطمئنی برای تمامی شرایط خواهد بود.

تجربیات سال‌های اخیر در سیستم بانکی نشان داده که بانک مرکزی حتی در برابر وجوهی که علی‌رغم هشدارها در مؤسسات غیرمجاز نیز سپرده‌گذاری شده‌اند، احساس مسئولیت نموده و مانع ضایع شدن حقوق صاحبان سرمایه‌های نقدی شده است. مواردی از این دست و اجرای قوانین بسیار سخت‌گیرانه در سیستم بانکی جهت محافظت از حقوق و اموال اشخاص در سیستم بانکی از جمله قانون صندوق بیمه سپرده‌ها که طی سال‌های اخیر مصوب گردیده، عملاً اطمینان به سیستم بانکی را بسیار ارتقاء داده است. بنابراین اخذ مالیات از سپرده‌ها یا سود آن‌ها نه تنها امری غیرعادلانه و دور از انصاف نیست بلکه با توجه به حجم آن‌ها و هزینه‌های هنگفتی که دستگاه‌های حکومتی برای ایجاد آرامش در سیستم پولی کشور پرداخت می‌نماید، بسیار مقرون به صرفه خواهد بود.

برخی با این استدلال که افزایش بازدهی در سایر بازارها موجب خروج منابع از بانک‌ها می‌شود، کمتر بودن نرخ سود سپرده‌ها از نرخ تورم که به زعم آن‌ها شاخصی از بازدهی سایر بازارهاست را به باد انتقاد گرفته‌اند. در نمودار ذیل روند تغییرات بازدهی شاخص قیمت و بازده نقدی در بازار بورس تهران که نمایش دهنده بازدهی متوسط سهام در این بازار است، مورد توجه قرار می‌گیرد. این نمودار بازدهی ماهانه بازار طی فروردین‌ماه ۱۳۹۰ الی دی‌ماه ۱۳۹۲ را نشان می‌دهد.

همانگونه که مشاهده می‌شود، گر چه در این دوره طلایی بورس اوراق بهادار کشور روند کلی بازار اغلب صعودی بوده، لیکن از ۳۴ ماه مورد بررسی حدود ۱۲ ماه آن بازار زیان‌ده بوده است؛ یعنی احتمال زیان حدود ۳۵٪ بوده است؛ امری که در سپرده‌های بانکی هرگز اتفاق نمی‌افتد. سایر بازارها نیز وضعیتی بدین گونه خواهند داشت و ریسک آن‌ها موجب می‌شود که بسیاری از افراد خصوصاً افراد ریسک‌گریز کمتر به آن نزدیک شوند. البته تخصص تحلیل بازارها نیز در این زمینه بسیار اهمیت دارد چرا که انتخاب زمان مناسب خرید و زمان مناسب فروش تنها از عهده متخصصین بر می‌آید در حالی که افرادی با کمترین تخصص نیز می‌توانند با اطمینان خاطر در بانک‌ها سپرده‌گذاری نمایند.

روند تغییرات بازدهی بورس اوراق بهادار تهران طی ۳۴ ماه

منبع: بورس و اوراق بهادار تهران

موضوع دیگر حداقل سرمایه لازم برای ورود به برخی بازارهاست. تصور نمایید که فردی با ۱۰ میلیون تومان می‌تواند طلا یا ارز خریداری نماید لیکن امکان خرید زمین یا آپارتمان برای وی میسر نیست چرا که هر واحد از آپارتمان یا هر قطعه از زمین ارزشی بیش از این مقدار خواهد داشت. البته هزینه‌های جانبی و مالیات مترتب بر معاملات نیز باید مورد توجه قرار گیرد. فی‌المثل برای خرید و فروش یک واحد آپارتمان علاوه بر پرداخت مالیات بر املاک و سایر عوارض حکومتی، هزینه کمیسیون هر معامله نیز حدود ۱٪ است که بر طرفین تحمیل می‌گردد. در سایر بازارها همچون طلا در هر بار خرید مالیات ۶ درصدی ارزش افزوده و هزینه‌های دیگر از جمله ساخت و اجرت نیز مستتر است که چنین چیزی به هیچ وجه در سپرده‌های بانکی دیده نمی‌شود.

مسأله نقدشوندگی در بازارهای دیگر در مقایسه با سپرده‌های بانکی نیز بسیار قابل تأمل است. قیمت خرید یک کالا در هر زمان از قیمت فروش آن پایین‌تر است ولی در سپرده‌های بانکی اگر مشتری همان لحظه گشایش حساب، تصمیم به ابطال سپرده نماید، وجوه وی تمام و کمال عودت خواهد شد. یافتن خریدار با انصافی که دارایی فرد را به قیمت مناسب خریداری نماید نیز از مسائلی است که در تمام بازارها به جز سپرده بانکی با آن مواجه خواهد بود. به طور مثال بسیار اتفاق افتاده که برای سهام خاصی صف فروش تشکیل شده و عملاً خریداری برای آن وجود نداشته مگر اینکه سهام با قیمت بسیار پایین و حتی در دامنه زیان هنگفت پیشنهاد شود. در بازار مسکن نیز گاه اتفاق افتاده که ملکی چندین بار آگهی شده لیکن خریداری برای آن پیدا نشده است. اما سپرده‌های بانکی در هر زمانی حتی قبل از سررسید نیز البته با اندکی سود کمتر قابل وصول می‌باشد. از سوی دیگر تجربه سایر کشورهای پیشرفته همچون کشورهای اتحادیه اروپا و یا OECD نشان‌دهنده وجود مالیات بر سپرده‌ها و کارایی بالای آن‌ها می‌باشد. البته طی دهه‌های اخیر نرخ مالیات بر سپرده جهت جذب وجوه خارجی اندکی کاهش یافته لیکن بر اصل وجودی آن به هیچ وجه خدش‌ای وارد نگردیده است. (Huizinga, 2004) طبق آخرین داده‌ها و اطلاعات و آمار، نرخ سود واقعی این مناطق منفی است. جدول صفحه بعد نرخ بهره، نرخ تورم و نرخ بهره واقعی ۵۰ منطقه و کشور جهان طی سال ۲۰۱۳ را نشان می‌دهد. همانگونه که مشاهده می‌شود اغلب کشورها نرخ بهره کمتر از صفر را تجربه نموده و از ۵۰ منطقه و کشور موجود در جدول تنها ۱۵ مورد آن نرخ بهره واقعی مثبتی دارند. نکته حائز اهمیت اینکه کشورها و مناطق پیشرفته جهان اغلب نرخ بهره واقعی منفی دارند. این امر شاید ناشی از عدم باور مسئولین و تصمیم‌گیرندگان آن‌ها به لزوم بیشتر بودن بهره اسمی از نرخ تورم و تأثیر عمیق آن بر حجم سپرده‌های بانکی و نرخ تشکیل سرمایه آن‌ها باشد.

نرخ بهره، تورم و بهره واقعی برخی کشورهای جهان در سال ۲۰۱۳

Country or Area	Interest rate (%)	Inflation rate (%)	Real interest rate (%)
Unites States	0/25	1/50	-1/25
Euro Area	0/25	0/70	-0/45
China	6/00	2/50	3/50
Japan	0/00	1/60	-1/60
Germany	0/25	1/34	-1/09
France	0/25	0/70	-0/45
United Kingdom	0/50	2/00	-1/50
Brazil	10/50	5/59	4/91
Russia	5/50	6/10	-0/60
Italy	0/25	0/66	-0/41
India	8/00	8/79	-0/79
Canada	1/00	1/20	-0/20
Australia	2/50	2/70	-0/20
Spain	0/25	0/20	0/05

Country or Area	Interest rate (%)	Inflation rate (%)	Real interest rate (%)
Mexico	3/50	4/48	-0/98
South Korea	2/50	1/10	1/40
Indonesia	7/50	8/22	-0/72
Turkey	10/00	7/75	2/25
Netherlands	0/25	1/42	-1/17
Switzerland	0/00	0/10	-0/10
Saudi Arabia	2/00	2/90	-0/90
Iran	15/00	35/50	-20/50
Sweden	0/75	0/10	0/65
Norway	1/50	2/30	-0/80
Poland	2/50	0/70	1/80
Belgium	0/25	1/14	-0/89
Argentina	19/67	10/90	8/77
Taiwan	1/88	0/76	1/12
Austria	0/25	1/90	-1/65
South Africa	5/50	5/40	0/10
Venezuela	15/36	56/00	-40/64
Colombia	3/25	2/13	1/12
Thailand	2/25	1/93	0/32
United Arab Emirates	1/00	1/44	-0/44
Denmark	0/20	1/00	-0/80
Malaysia	3/00	3/20	-0/20
Singapore	0/01	1/50	-1/49
Chile	4/50	2/80	1/70
Hong Kong	0/50	4/30	-3/80
Nigeria	12/00	8/00	4/00
Egypt	8/25	11/40	-3/15
Finland	0/25	1/61	-1/36
Philippines	3/50	4/20	-0/70
Greece	0/25	-1/70	1/95
Pakistan	10/00	7/90	2/10
Czech Republic	0/05	0/20	-0/15
Portugal	0/25	0/10	0/15
Iraq	6/00	3/10	2/90
Ireland	0/25	0/20	0/05

منبع: سایت www.tradingeconomics.com

۳-۴- در صورت خروج سپرده‌ها از بانک، مقصد بعدی آن‌ها کجاست؟

به نظر می‌رسد در شرایط موجود، افرادی که نگران خروج سپرده‌ها از بانک‌ها هستند، تصور صحیح و کاملی از پول و جایگاه آن در اقتصاد کشورها ندارند. این افراد پول را با دیگر دارایی‌ها قیاس نموده و در مواقعی که

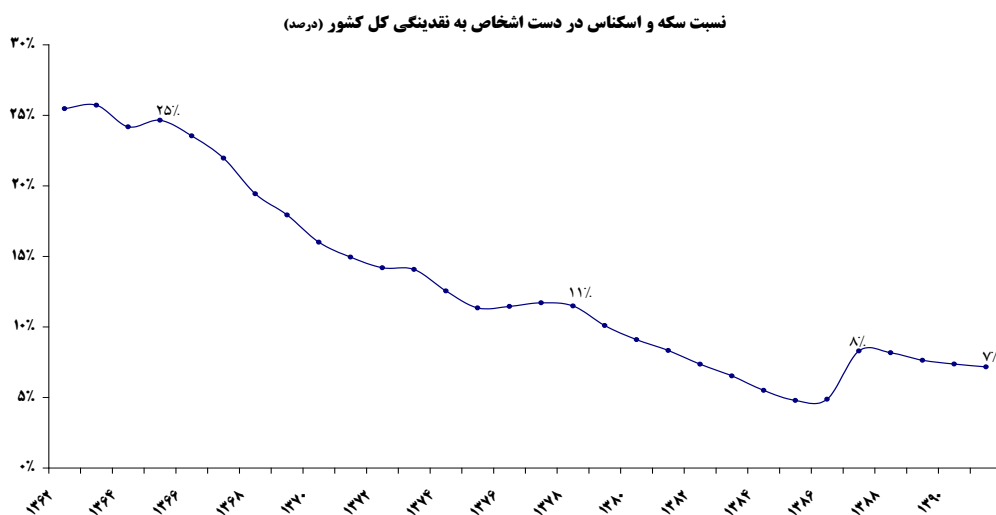
بازدهی آن کمتر از دیگر دارایی‌ها باشد، انتظار دارند سپرده‌ها از بانک‌ها کوچ کرده و عملاً منابع بانک‌ها تخلیه شوند.

در نگاه اول به گزاره‌های بالا این سؤال به ذهن متبادر می‌شود که اصولاً دلیل اصرار این افراد به بالاتر بودن بازدهی سپرده‌های بانکی از سایر بازارها چیست؟ تصور نمایید که نرخ سود سپرده‌ها بالاتر از همه بازارها باشد. در این حالت نرخ سود تسهیلات حتماً بالاتر خواهد رفت؛ ولی کدام بازار می‌تواند نیاز خود را با استفاده از این وجوه رفع نماید. زیرا اساساً نرخ تسهیلات باید کمتر از بازدهی پروژه‌ها باشد تا در نهایت شاید پروژه مقرون به صرفه و اقتصادی باشد. بنابراین کمتر بودن بازدهی پول در حالت سپرده و تسهیلات نسبت به بازدهی سایر بازارها امری طبیعی و لازم می‌باشد.

از سوی دیگر فرض کنید بازدهی بازار مسکن بسیار بالاتر از سپرده‌های بانکی باشد، در این حالت افراد صاحب سپرده ترجیح می‌دهند وجوه خود نزد بانک را به زمین و ساختمان تبدیل نمایند؛ لذا فرد صاحب سپرده زمین یا ساختمان را تملک نموده و در ازای آن وجوه خود را به صورت چک بانکی، چک رمزدار، چک شخصی یا حتی پول نقد به فروشنده زمین یا ساختمان تحویل می‌دهد. به احتمال بسیار، حجم عظیم پول دریافتی فروشنده به حساب بانکی وی واریز می‌گردد. بنابراین حجم منابع کل سیستم بانکی تغییری نمی‌کند اگر چه معامله انجام گرفته و تراکنشی در بازار مسکن اتفاق افتاده است. این روند در بسیاری از بازارها نیز به همین شکل انجام می‌شود. تنها زمانی چنین روند انجام نخواهد شد که فروشنده به نوعی وجوه دریافتی را از کشور خارج کرده و امحاء یا به صورت نقد نزد خود نگاه‌داری نماید که این امر نیز با توجه به خطرات آن در حالت عادی معقول به نظر نمی‌رسد.

به عبارت دیگر پول را می‌توان همچون خون در بدن تصور نمود که مواد غذایی یا همان ارزش‌ها در اقتصاد را به بافت‌ها یا همان بازارهای مختلف می‌رساند. بازارهای مالی خصوصاً سیستم بانکی همان سیستم گردش خون است. زمانی که فعالیت یک بافت افزایش می‌یابد مثلاً فعالیت مغزی فرد زیاد می‌شود سیستم گردش خون مسئولیت غذا و اکسیژن‌رسانی بیشتر به مغز را بر عهده می‌گیرد. در اقتصاد نیز در زمان فعالیت بیشتر یک بازار و افزایش بازده آن، سیستم بانکی با استفاده از مکانیسم‌های خود، سرمایه‌ها را به سمت این بخش‌ها هدایت می‌کند. اما در همه این موارد حجم خون در بدن یا همان پول در اقتصاد تغییر نمی‌کند. تنها زمانی این حجم تغییر می‌کند که سیستم نشتی داشته یا بر اثر بیماری خاصی خون در کیسه‌ای به صورت خاصی جمع شود.

در دنیای اقتصاد، حجم خروج ریال به علت ارزش پایین آن عملاً ناچیز است؛ لیکن میزان سکه و اسکناس نزد افراد می‌تواند مد نظر قرار گیرد که با توجه به آمار و ارقام موجود عملاً حجم و تغییرات آن قابل توجه نبوده است. بنابراین افراد به مقدار نیازهای روزانه خود و یا با انگیزه‌های احتیاطی وجوهی نزد خود در منزل، جیب و کیف شخص یا دخل مغازه، صندوق شرکت و ... نگاه‌داری می‌کنند. نمودار ذیل نسبت سکه و اسکناس نزد اشخاص از نقدینگی کشور طی سال‌های گذشته را نشان می‌دهد. طبق این نمودار در سال‌های اخیر و با گسترش بانکداری الکترونیک و اعتماد بیشتر افراد و شرکت‌ها به سیستم بانکی پول نقد کمتری نزد اشخاص و صندوق شرکت‌ها نگاه‌داری می‌شود.

منبع: بانک مرکزی ج.ا.ا.

۵- نتیجه‌گیری و بحث

صاحبان سپرده‌های بانکی نیز همانند سایر افراد جامعه از خدمات و حمایت‌های دولت‌ها بهره‌مند می‌شوند. این سپرده‌ها کاملاً تضمین شده و طبق قانون باید تمام و کمال و طبق قرار داد به صاحبان آن‌ها عودت داده شوند. بنابراین ریسک این سپرده‌ها تقریباً صفر است. لذا صاحبان آن‌ها باید سهمی از هزینه‌های دولت را بر دوش گیرند. منطق اقتصادی، اخذ مالیات از صاحبان سپرده‌ها را لازم می‌داند. البته با پیشرفت‌های تکنولوژیکی انجام گرفته، وصول این مالیات‌ها بسیار ساده و سهل بوده و شرط کارایی را نیز تأمین می‌کند. تنها نکته‌ای که بر روی آن بحث صورت گرفته، احتمال کاهش سطح سپرده‌های بانکی، اختلال در روند تجهیز منابع و پس‌انداز ملی و فرار سپرده‌ها به بازارهای غیرمولد و افزایش سفته‌بازی در آن بازارهاست. لیکن با توجه به ماهیت پول و تشبیه آن به خون در بدن موجودات زنده و کارکرد تقریباً مشابه سیستم مالی و بانکی سیستم گردش خون، امکان خروج سپرده‌ها از سیستم بانکی تقریباً منتفی است. تنها در صورت کنز پول به صورت نقد، امحاء پول و یا خروج آن از کشور می‌توان شاهد کاهش حجم پول و به تبع آن سپرده‌ها در سیستم بانکی بود. بنابراین می‌توان با اخذ مالیات از سپرده‌های بانکی و مشارکت ایشان در تأمین مالی بخش عمومی، بدون نگرانی از پیامدهای شدید و نامطلوب اقتصادی، کسری بودجه دولت و تبعات ناشی از آن را کاهش داد. لذا این پژوهش ضمن رد کلیه مضرات و خطرات احتمالی اعمال مالیات بر سپرده‌ها، آن را منطبق بر منطق اقتصادی دانسته و حتی در تأیید نظریه اثر بلندمدت زکات یا مالیات بر سپرده‌ها، آن را دارای اثرات مثبت اقتصادی می‌داند. زیرا امکان وصول مالیات بر سپرده‌ها علاوه بر کاهش فشار مالی بر سایر پایه‌های مالیاتی، قدرت مانور سیاستگذاران را افزایش داده و باعث ثبات بیشتر اقتصاد کلان خواهد شد؛ امری که برکات آن بر هیچکس پوشیده نیست.

فهرست منابع

- * پژویان، جمشید (۱۳۷۵)، مالیه عمومی و تعیین خط‌مشی دولت‌ها، چاپ پنجم، تهران: انتشارات پیام نور.
- * جعفری لنگرودی محمد جعفر، (۱۳۸۰)، ترمینولوژی حقوق، چاپ هشتم، تهران: انتشارات گنج دانش.
- * رنجبری، ابوالفضل و بادامچی، علی، (۱۳۸۷)، حقوق مالی و مالیه عمومی، چاپ نهم، تهران: انتشارات مجد.
- * رنگریز، حسن و خورشیدی، غلامحسین، (۱۳۸۵)، مالیه عمومی و تنظیم خط‌مشی مالی دولت، چاپ پنجم، تهران: شرکت چاپ و نشر بازرگانی وابسته به موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی.
- * فرج‌وند، اسفندیار، (۱۳۹۰)، فراگرد تنظیم تا کنترل بودجه، چاپ سی و پنجم، تبریز: انتشارات فروزش.
- * مالکی مقدم، هوشنگ و عباسی، عبادا...، (۱۳۸۲)، حقوق مالیاتی و آیین دادرسی آن، چاپ اول، قم: موسسه انتشارات خانه خرد.
- * مجیبی‌فر، محمدصادق، (۱۳۹۰)، حقوق و تکالیف متقابل مؤدیان و دستگاه‌های مالیاتی ایران، تهران: انتشارات جاودانه.
- * مظفری، هاشم، (۱۳۸۷)، مبانی مالیات، چاپ اول، تهران: انتشارات مهر غزال.
- * یاسینی، سید محمد، (۱۳۸۵)، بررسی اثربخشی اصلاح ساختار نظام مالیاتی و تاثیر آن بر سازمان امور مالیاتی استان تهران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد مدیریت تشکیلات و روش‌ها، دانشکده مدیریت دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز.
- * تقی‌پور، یوسف، (۱۳۹۱)، مالیات بر سود سپرده‌ها؟!، قابل دسترسی در <http://eghtesadonline.com/fa/content/7558/>
- * تبیان، (۱۳۹۱)، قابل دسترسی در <http://www.tebyan.net/newindex.aspx?pid=224407>
- * کمیجانی، اکبر، عسکری، محمد مهدی، (بهار ۱۳۹۰)، تحلیل نظری آثار اقتصادی زکات و مقایسه آن با مالیه تورمی، مجله تحقیقات اقتصادی، شماره ۶۴.
- * Huizinga, Harry, (2004), the Taxation of Banking in an Integrating Europe, International Tax and public Finance kluwer Academic Publishers Netherlands, 11.
- * Boadway, R. and M. Keen. (2003). "Theoretical Perspectives on the Taxation of Capital Income and Financial Services." In Patrick Honohan (ed.), Taxation of Financial Intermediation, Theory and Practice for Emerging Economies. World Bank, Washington, D.C